

United States Holocaust Memorial Museum
Oral History Interview
Slovak Witnesses Documentation Project

United States Holocaust Memorial Museum

Rozhovor so Štefániou Šustekovou

RG-50.688.0068.01.01

Dobrý deň vám želáme.

Dobrý deň.

Môžete sa nám prosím predstaviť?

Som Štefánia Šusteková.

Kedy ste sa narodili?

Dvadsiateho šiesteho dvanásty tridsať.

Tisíc...

Ostrov u Piešťan.

Tisíc deväť sto tridsať, Ostrov pri Piešťanoch. Paní Šusteková, my sme sa spolu už stretli...

Áno.

A vy ste nám vtedy porozprávali vaše zážitky z obdobia Druhej svetovej vojny a Slovenského štátu.

Áno.

Rozprávali sme sa o židovských osudoch.

Áno.

A my sme dnes za vami prišli znovu, aby sme si tieto vaše spomienky nahráli na videozáznam.

Dobre.

Hovoríte, že ste vyrástla v Ostrove pri Piešťanoch.

Áno.

Tam ste aj chodili do školy?

Áno. Tam som chodila do školy, keď nebola vojna, tak... Vtedy, v štvrtom ročníku, sa nám tam nasťahovali Nemci. Prišli, nemecké vojsko, ktoré bolo v Piešťanoch, a potom sa presídlilo k nám do Ostrova. Do školy. A v Piešťanoch, tam... niektorí nás dávali do

Vrbového, niektorí nás dávali do Piešťan. Tak ja som išla do štvrtého ročníka do Piešťan, ale to bolo... to boli náhradné triedy v meštianke.

Hm.

A takže to som chodila ako do tej meštianskej školy tam. Som to celkom tak správne neuviedla vtedy, ako to teraz vám pravím. No... no a tam som sa stretla s tým dievčatom, Katkou.

Hm. Takže to bola štv...

Židovsko... to ešte bolo židovské... no, tam boli ešte židia, ale už väčšina ich bolo preč z tých Piešťan, to sa nepamätám, ja som nemala tak nejaké známosti. Vtedy som sa zoznámila s rečou, tak s tou Katkou.

Hm.

Ona bola utiahnutá, ona už vedela, že pôjdu preč, a to... Tak malo rečí mala, tak len v škole dávala pozor, takto s nikým nič. Čo je, že nám dávala po tých... po cukríku. Niekedy že si doniesla, oni mali obchod. A tak tie cukríky asi nám nosila do školy. Každému jeden vždy podala.

Hm. Takže vy ste vlastne chodili ako že do štvrtej triedy základnej školy?

Základnej školy, ale to bolo v meštianskej škole.

Do... v budove meštianskej školy bola..

Áno.

Bola vaša trieda.

Ja som, že do meštianskej školy.

Áno, jasné. Aha, takže...

To bolo všetko v poriadku, len že chodila som do nižšie do školy, než do meštianky.

Takže ste mali nejakých desať rokov?

No, deväť.

Zhruba? Deväť, desať rokov, hej? Hm. A tato Katka, ona bola odkiaľ, tato vaša židovská spolužiačka?

Oni bývali v Piešťanoch, to ja neviem približne, my sme boli krátko s ňou. No my sme si ju ale obľúbili s tým, že... no nám jej bolo ľúto. No a ona nám raz prezradila, že pôjdu preč. Nevedia kedy.

Hm.

A mali sme tam takého chlapca v tej triede, tiež štvrták ako ja, tak tento zistil, že pôjdu ráno. Aby sme sa s ňou rozlúčili. My sme to nepovedali, ale aby sme sa s ňou rozlúčili, sme sa dohodli, že pôjdeme do... na stanici, že keď tam pôjdu vlakom, že tam to uvidíme. No... A tak sme čakali, najprv prišiel vlak z Vrbového, či to bolo židia, lebo čo...? Bol plný ľudí, tak to bolo, no a my sme, nás... gardisti nám vyháňali odial, zo stanice, že tam nemáme čo robiť, že čo tam robíme, sa nás pýtali. My hovoríme, „Čakáme rodičov,“ takže aby sme čakali z druhej strany, nás vyhnal, ale my sme prešli z druhej strany, tam bola taká záhradka s kvetmi a tak medzi tým, kriky, sme si postávali a sme čakali. No a ak som zbadala, že ide nákladné auto, veľké, a videla som ju... sme sa dohodli, že keď by išla, keď by sme boli, že aby mala niečo v ruke, ak sa jej dá. A tak mala jablko. Tak ona utrčila to jablko no, z toho auta. Tak sme videli, že ide ona. No a tak sme už všetci traja sa dali dohromady a išli zase na stanicu, že kde príde, kde budú ako... do toho vlaku. Alebo či pôjdu ďalej, alebo niečo. Ale išli, ale gardisti stáli z jedného, z druhého, tak sme sa báli vyliezť von už ďalej, lebo ten jeden nám povedal, že ak budeme tam slediť, že nás zastrelí. Ukázal s puškou na nás. Tak sme sa aj trochu obávali. No a keď sme videli... išli po tých... oni tí gardisti stáli zo všetkých strán. Z toho... niektorí im pomáhali z toho nákladného auta. A zrovna tam bolo také... či ja viem, že či to mali nejakú dosku, alebo čo... z toho auta že prechádzali do toho vlaku nákladného. No a tam nám ešte zakývala a dost'. No tak potom už sme šli, už nevieme. Ale nikto tam ani neplakal, že by tam bolo... že by boli surový na tých židov – neboli.

Hm.

Len ako, že kričali, aby počuli, že kade majú ísť a tak.

Hm, hm. Takže vy ste... vraveli ste, že ste vide... prišli ste na stanicu a videli ste prísť vlak.

Áno, z Vrbového.

Z Vrbového.

Od Vrbového.

Teda od... smerom od Vrbového.

Od Vrbového.

A v ňom boli už nejakí ľudia.

Už tam boli ľudia, už tam boli tam ľudia. Ne že... tam už sme nemohli my slediť. To už tam bolo obsadené s tými vojakmi, aj gardistami, tak my sme boli radi, že sme videli od Piešťan, čo pôjde, na čo, že kde uvidíme Katku.

Hm. A videli ste, akí ľudia boli v tom vlaku? Dalo sa to vidieť?

Také ako bežné, ako tí židia, nedali sa... že by mali hviezdy alebo čo, to sme nevideli.

Hm.

Nevideli sme.

Aké... aké mal ten vlak vagóny?

To neviem.

A keď potom teda priviezli...?

Oni išli... to bol ako nákladný vlak, ako nákladné vozne dozadu. A tam ich do toho šikovali a oni išli dopredu. Tak asi z tretieho okna nám zakývala, sa nám tam stratila.

Hm.

To neviem.

Takže videli ste vlak s nákladnými vagónmi?

Áno.

A v tom vlaku už boli nejakí ľudia?

Áno.

Ale nemohli ste vidieť, že kto to bol...?

Ako decka, to sme...

Nevideli ste, že mali by nejaké označenie alebo niečo?

Nie, toto nás nenapadlo, aby sme...

A potom onedlho nato prišlo nákladné auto...

Predtým ešte.

Dobre tomu rozumiem? Predtým ešte prišlo nákladné auto?

No predtým, dávali ľudí... to jedno auto, čo bolo od Vrbového, čo sme videli, to bolo plné, to sme nevideli, ako tam išli. Ale z toho nákladného auta, čo sme my videli tu našu Katku v tom, to bolo plné.

Hm.

Ale to stáli... ako zostalo stáť, tak tam boli gardisti, tak my sme tam ďalej nemohli. My sme sa báli toho.

Takže videli ste prísť...?

Ale len ako dali tu, čo bolo... tade išli rovnou do toho vozňa. Do toho. To sme videli, ako išli.

Hej.

Ona bola... ten otec držal ešte to menšie, ešte mala menší sestru, takže tu držal pri... ona sa neobzerala, Katka, keď išla. Až z tretieho vozňa nám zakývala. No tak okna no, z toho vozňa. A to bolo všetko. Viac neviem.

Z vlakového okna vám zakývala?

Áno, z vlakového okna.

Snažím sa tak pochopiť, že ako vyzerala ta situácia. Videli ste prísť dve auta, jedno prišlo smerom od Vrbového a druhé prišlo smerom od Piešťan, áno?

To nebolo... áno. Len že to s tým Vrbovým, to sme mi nič nemali, to sme sa ani nepozerali, to neviem nič. Ale z toho... ten chlapec, čo bol s nami, ten kričal, „Ide Katka!“ a ona nám zakývala s tým au... s tým jablkom, tak sme vedeli, že ide. Tak sme ešte zavolali tu tretiu, aby išla, Hanku, aby išla s nami. No tak sme išli zároveň, lebo tam už boli gardisti, my sme už nemohli ísť k tomu autu.

Hm. Ako vyzeralo to auto?

No nákladné auto, veľké, ja neviem...

Otvorené, alebo zatvorené?

Otvorené bolo, otvorené.

A tam kto bol na tom aute?

No tí všetci židia, čo tam boli, čo išli preč, lebo potom, keď vošli všetci do nákladného auta... či vlaku, tak to auto odišlo, prázdne.

Takže otvorené auto, tam boli ľudia, o ktorých ste vedeli že sú židia...

Židia...

Podľa čoho ste to vedeli?

No podľa tej Katky. Že bola židovčátka, a vedela, že ide preč.

Hm.

No a...

Mali aj nejaké označenia na sebe, tí ľudia?

Tento vravel, že mali hviezdy, ako na otcovom kabáte videl, že je to hviezda.

Kto to vravel?

Ten Jurko, čo išiel s nami.

Ten čo zistil, že kedy ich budú brať?

Áno.

Aha. A tí ľudia, ktorí boli na tom aute, kde bola aj Katka, sedeli, alebo stáli...?

Stáli. Všetko stálo na tom aute, to sa držalo toho zavretého, bokov, takže...

Bolo to auto plné?

Plné, plné bolo. Auto.

Takže auto prišli k stanici...

Stanici.

V Piešťanoch, áno?

Áno.

Áno? A vy ste videli, že ľudia z toho auta vystupujú.

A rovnou mali smer, kde majú do ktorého vlaku nastúpiť do toho.

Boli tam... tí gardisti, o ktorých ste vraveli, že tam boli...

No... tých sme sa báli.

Oni... oni prišli na tom aute...?

Nie.

Alebo už tam boli?

To oni boli tam. To bolo všetko tam, aj vojaci, Nemeckí aj tam boli. My sme sa potom už tých gardistov báli, že by... keď sme videli, že ich... aby nás nezabili. Tak my sme utiekali preč potom.

Podľa čoho sa dalo rozoznať, že kto bol gardista?

No tak Nemci mali inakšie uniformy, vojaci. Ako naši. Naši mali také belšie, to bolo... keď z gardy, to už sme poznali, ktorí sú.

Hm. Takže videli ste tam aj gardistov...

Aj nemecké vojska.

Boli...

To začínali tu byť viacej, tých nemeckých vojsk. Tu...

Boli aj nejako ozbrojení, mali zbrane?

No pušky sme im nevideli, ale určite mali tieto, lebo ten jeden držal ruku vo vrecku.

Hm.

Ten Nemec, čo bol.

A ako sa právali k tým ľuďom?

Dobre, slušne, ten jeden gardistické... bolo nejaký výkyv, že vyšlo z cesty, druhé... hneď kričal, aby sa dal na tu dráhu do toho vlaku.

Takže ľudia vystúpili z toho nákladného auta, hovoril ste, že po...

Nekričali po nich, že by nejako zle, nedávali im lebo čo – Bože chráň, to nemôžem povedať.

Hm.

Len ich smerovali do toho vlaku, aby ako išli.

Aha, tak ich ukazovali, že kadiaľ majú ísť?

Áno, áno. A vtedy aj kričali, no. Tak...

A koľko asi tých židov tam bolo, tak odhadom?

Ja vám nepoviem, my sme to ako deti nepočítali. Neviem.

A tých vojakov?

Tam bola kopa aj detí.

Boli tam aj starší ľudia?

Aj starší ľudia tam boli. Keď sme videli z vlaku... z toho auta, že vychádzajú a do toho vlaku idú. Tak bolo vidieť, že aj starší ľudia idú. Nám bolo už ľúto potom, do plaču nám bolo.

A tých... tých gardistov tam bolo koľko asi?

No gardistov tam mohlo byť takých... no do dvadsať tam mohlo byť.

A tých nemeckých vojakov?

To neviem, koľko ich tam bolo. Štyria, piati...

A tých židov tam mohlo byť viacej, ako päťdesiat?

To muselo byť, aj s tými deťmi, tí dospelí určite. Neviem. Neviem, to sme ako deti takto... to viete, že...

Tak odhadom?

Sme boli na... len na Katku zvedavé, to bol cieľ náš a nič viac.

A zhruba ako ďaleko ste stáli, z akej vzdialenosti ste toto videli?

No raz toľko to bolo určite, ako tato po stenu, ešte raz. To bolo ako tuto je... boli ste v Piešťanoch? Na stanici? Ktorí...? No tam ako bola stanica a tuto bola taká záhradka s kvetmi, to otočené, tak možno, že teraz je väčšia, neviem, ja som tam dávno nebola. A tam boli také kriky porobené, tak pod tými kríkmi sme pričupili, aby nás nebolo vidno.

Hm. Tam ste sa išli skovať, aby vás tí gardisti...

Aby sme... gardisti nás nevideli. Takže my sme to tak všetko do detailu sme nevideli, viete?

Hm, hm. A ten vlak, ktorý ste vraveli, že prišiel od toho Vrbového...

Tam už nachystaný.

On tam už čakal na...?

Tam stál.

Na tej stanici?

Áno, ten stál na tej stanici. Len od Vrbového prišli.

A Katka teda s rodičmi...

Nastupovala do toho prázdneho...

Prázdneho vagóna? Nastupovali...?

Vagóna...

Hej, hej?

Áno. Lebo predtým sme tam nikoho nevideli. Keď sme boli z druhej strany od stanice, tak tam nebolo... ako prázdny.

Hm. Takže to ste mohli vidieť, ako oni nastupujú do toho vlaku?

Keď sme... to sme videli medzi tými kríkmi, ak sme boli.

Hej.

Tak vtedy sme videli. Na tej strane už sme nemohli byť, lebo to už nás naháňali gardisti. Tam to bolo... len budova, a keď by sme boli vyšli na nádraží alebo čo, tak by nás boli videli. Keď už nás raz vhnali, tak sme tam nemohli byť druhý raz.

Katka keď nasadala do toho vlaku, tiež na sebe mala tu... tu hviezdu židovskú?

Áno. Ona mala bielu hviezdičku.

Bielu?

Bielu. A s takým žltým mala okraje lemované, také vyšité. Keď deti tam mali, menší, čo chodili do školy, alebo... neviem.

Aj do školy prišla s tým židovským označením?

S tou hviezdičkou, áno. To preto viem, akú ju mala.

Ste sa s ňou aj niekedy rozprávala, prečo to má, to označenie?

Nie, to nie, nie. My sme jej... to nám učiteľka povedala, aby sme ju netrýznili s ničím, že oni majú dosť toho, že... Ta učiteľka nás upozornila na to.

A učiteľka vám vtedy v škole nevysvetľovala, že čo sa dialo, že...?

My sme sa nepýtali a od rodičov čo sme vedeli, tak to... no... A tí nám teda aj zakazovali, aby sme sa s nimi nestýkali, aby sme nezrobili aj im... to viete, každý sa bál o robotu a...

Čo ste... čo ste vedeli od rodičov?

No že... aby sme mali pokoj s nima. Aby sme sa nekamarátil s nima.

Ako s kým? So židovskými...?

No s tými židovskými deťmi.

Aj vám povedali, že prečo nie?

Nie.

Iba tak, že, „Nekamaráťte sa...“

To sme sa dozvedeli tak od kamarátov a tak... A mne to potom sestra vysvetlila tak, tak staršia to bola. Lebo ta vedela, kde idem, že nie idem do školy sa učiť, tak...

Hm. Čo vám ta sestra povedala?

Povedala nám, že sú to ľudia tak, ako sme aj my, že sa narodili ako židia, no a že my sme ako kresťania, no takže každý si verí svoju vieru... no tak mi to povedala. No že oni za to nemôžu, že sú židia, ale že ich Hitler nenávidí, toto nám povedala.

Hm.

No nič viac.

Vtedy, keď Katku zobrali, keď nastúpila do toho vlaku, vraveli ste teda, že boli tam aj tí gardisti...

Áno.

Poznala ste niekoho?

Nie, nepoznala som. Našich gardistov som poznala, ale tých cudzích nie.

A okrem Katky, videli ste tam medzi tými židmi ešte nejakú známu tvár?

Nie, nie.

Aj ste videli, ako ten vlak odišiel?

Nie, to sme už nečakali, to sme sa báli už, že nás gardisti ponahávajú, tak sme už išli druhou stranou smerom. Na Krakovany, do Vrbovej, tade...

Hm. Spomenuli ste, že Katka chodila s vami krátko. Do tej školy.

Áno, áno.

Že bola iba krátko vaša spolužiačka.

Krátko.

Ako dlho bolo krátko? Alebo ako krátko?

Neviem, či týždeň to bolo, bo tak nejako. Nebolo to ani týždeň. Lebo my sme... ja som do školy... som bola chorá vtedy, som bola operovaná na slepé črevo, tak to viem, že som bola týždeň len tak s ňou.

Hm.

Krátko. Ale som si ju obľúbila, lebo bola také tiché... také úprimné oči mala. Také...

Hm. Ste vraveli, že jej rodičia mali obchod v Piešť'anoch?

Áno.

Aj ste boli niekedy v tom obchode?

Nie. Nebola som.

A viete, aký to bol obchod?

S potravinami. Ale čo chodili tam dievčatá na cukríky, tak vraveli, že obslúžili vždy dobre. Že niekedy aj zadarmo im dali.

Pamätáte si, ako sa volala Katka priezviskom?

Nie, nepama... mali také akési ťažké meno, priezvisko. Neviem.

A stretli ste sa ešte s nejakými inými židmi, mali ste ešte nejakých iných židovských spolužiakov?

Nie, nie.

Alebo pri nejakej inej príležitosti, chodievali ste do Piešť'an, do Vrbového?

Stretla... do Vrbového som málo chodila, lebo ja som mala problémy, vravím, s tým slepým črevom, ma dlho bolievalo v bruchu. A sme nevedeli, čo to je, a potom mi prasklo slepé črevo, tak som ležala, tak som nechodievala tam.

Hm.

Ako decko ku lekárovi hej, ale to sa nepamätám. Do Vrbové.

Hm.

Viac som chodila do Piešťan, tak aj tak.

Na nákupy ste nechodil s rodičmi do Piešťan, do nejakého židovského obchodu?

Nie, ma to vtedy nezaujímalo. Nejaké že by boli židovské, lebo nejaký obchod, nie...

A spomínali ste, že teda v tom čase židia museli nosiť tie označenia...

Áno.

Pri akej príležitosti? Ešte niekde inde ste videli také označenia?

Keď som išla po ceste, že keď chodili, tak museli mať každý jeden. A oni bývali tak... ja som sa ešte na každého toho žida pozrela, že vlasy také zatočené mali, tie... a dlhé brady mali. To som sa až potom pozrela na hviezdu, či je to žid, či nie. Keď sme išli.

Hm. Potom keď... áno? Pokračujte.

A možno, že niektorí nemali tie brady a že bol žid, som nevedela. Že mal tu hviezdu.

Takže bez to sa nedalo rozoznať?

Cha, cha.

Potom keď Katku odviezli, keď ju zobrali, boli v Piešťanoch ešte nejakí židia?

Nie. To už bolo toho... to už bol asi posledný vlak, vraveli, že nie. Nie vlak, ale... no aj vlak, že čo ich odvážali.

A videli ste pri nejakej inej príležitosti možno, že by gardisti alebo vojaci viedli nejakú skupinu ľudí, ktorí mali na sebe tie židovské označenia?

Nevidela. Nie.

Niekde v meste, na ulici?

Nie, nie. Oni samovoľne chodievali, keď sme chodievali, tí židia.

A gardistov?

Oni tam mali aj kostolík, tak oni v nedeľu, keď sme išli náhodou, tak som väčšinou chodievala ja so sestrou... a... ona tam bola zamestnaná v nemocnici v Piešťanoch, tam som chodila. Buď sme... tam ma tam zamestnala, keď som bola pri nej...

Hm.

Ale len tak, potom ma posadila na autobus a išla som domov. Ale že by... nie, nevidela som tam.

Lebo minule ste spomínali nám, že ste chodili do Piešť'an do nemocnice...

Áno.

Upratovať, to bolo s tou sestrou?

To bolo už potom... bolo neskoršie, tam sme chodili.

To bolo po vojne?

Po vojne už, po vojne.

Aha, takže toto ste...? To nebolo v tom istom období?

Nie.

Hm.

Po vojne. To už som bola staršia, tak už som mohla robiť.

Hm, hm. A gardistov ste vraveli, že sa mohli rozoznať podľa toho, aké mali oblečenie.

Od vojakov. Nemeckých.

Áno, že sa dali odlíšiť.

Áno.

Že...

Dali sa, dali.

To boli gardisti.

Dali sa.

Pri akej príležitosti ste ich stretli? Okrem teda tej situácie na tej stanici?

Gardistov to som videla aj u nás, keď bola nejaká zábava, lebo čo, tak vždy stáli vyobliekaní v pozore, tak pozor dávali, ale ináč nie. Tak... no tak dalo sa to rozlíšiť. Určite že sa dalo. Však oni mávali aj všelijaké zábavy tí gardisti, aj schôdze. Po dedine, keď išli. U nás ich nebolo veľa, ale keď išli štyria alebo šiesti, tak vždy tak v pochode.

U vás v Ostrove?

V Ostrove, áno.

Išli niekde na nejaké stretnutie?

No tak do Piešťan kde chodili, alebo keď kde zábavy boli, alebo čosi, tak dohliadali ako na dedinu. Aj už keď tam boli Nemci, tak to už...

To už potom čo?

No tak viacej už chodili, dávali pozor na dedinu. U nás bola taká kludná dedina, nedalo sa povedať, že by boli... akurát, že tí Nemci boli... To bolo ticho. Sme mali tiež vojaka u nás, dôstojníka, a... Nemca.

Aj ste boli niekedy na nejakej takej gardistickej zábave?

Nemci?

Vy či ste boli niekedy?

Nie, ja som bola ešte decko...

Na takej zábave?

Ma otec nepustil. Kdeže... cha...

A ako... ako sa gardisti správali k ľuďom? U vás v Ostrove napríklad?

Normálne. Nič nebolo, že by bol rozdiel, či je gardista, alebo obyčajný vojak, keď čo boli chlapani narukovaní. To bolo také rovno. Len až potom neskoršie... začali vraviť, že aby sa nehovorilo nič, že sú udavači. Ale či to bola pravda, lebo... to neviem. Že udávali ľudí.

Že gardisti udávali ľudí?

Našich ľudí.

Ako komu ich udávali?

No Nemcom lebo čo. Gestapákom alebo čo ja viem, čo komu...

A za... za čo? Za čo že ich udávali? Za aké veci?

To už vám neviem tak povedať. Za čo ich udávali. Či bol v dajakej strane, alebo čo... to ja vám neviem povedať.

Hm.

Keď sme boli ako decka, to nebol taký záujem.

Aj si pamätáte na niekoho konkrétneho u vás v Ostrove, kto bol gardista?

Na jedného, ten je dávno mŕtvy, ale... tak na toho vraveli, že je udavač, tak by si dával človek pozor. Ja som na ňom nič nevidela, nič, ale keď som ho potkala, som ho pozdravila, než bol šuster, opravoval topánky a také... No ale nebolo...

Hm. Spomínate si, ako sa volal?

To sú už roky. Neviem. Neviem vám zle povedať, tak radšej nič. Neviem, fakt nie.

Hm. Niekde nám ľudia hovorili, že videli gardistov, ako si robili také akoby prehliadky...

Nie, to...

Slávnostné, že pochodovali a spievali nejaké také piesne svoje...

No to tiež štyria, šiesti čo boli u nás, tak to raz robili. A potom išli na zábavu, tam tancovali, vykrúcali tie ženy.

To ste videli?

No to hej.

A boli ste aj vnútri, či...?

No... nás pratali, ale tam sme sa tam dostali, na chvíľu.

Cha... Že sa vám tam podarilo nakuknúť?

Hej. Nakuknúť.

Hm. A pamätáte si také nejaké pesničky gardistické?

Nie. Nie, neviem. My sme nemali doma nič takého, ja som mala otca vo Francii a akurát cez vojnu, no v štyridsiatom roku prišiel domov, tak ten bol háklivý na nás, ten nás nikde nepustil ani. Ani nič také nerozprávali so strýcom pred nami.

A v škole ste sa nejaké také veci neučili? Lebo niekde nám hovorili, že sa učili také...

Nie, nie.

Či básničky, alebo piesne, ktoré tak súviseli s tým...

Možno, ale do nás prišli skoro vojaci. Viete, však my sme tie školy... než sa začali gardisti učiť, tak my už sme boli von zo školy. Niektorí v tých Piešťanoch sme chodili do školy, a to bolo málo, tam tiež už nastúpili vojsko. Keď začali bombardovať Rusi. No... letisko a kasárne, tak viete, to sme boli viacej chránení, my. Od... nechodili sme ani do Piešťan, ani do Vrbového, nikde.

Takže ste mali prerušenú školu?

Áno, prerušenú. Prerušenú.

Potom už ste boli iba doma tam...?

Vyše... vyše roka doma sme boli.

U vás v Ostrove?

Áno, doma v Ostrove.

A tam boli u vás tí nemeckí vojaci, vtedy v tom období?

Áno, áno. To bol už štyridsiaty rok, vyše... to už Nemci už chodili ku nám. A v štyridsiatom štvrtom bola vojna skončená.

A ste vraveli, že tí Nemci boli aj u vás ubytovaní?

Ubytovaní. Dôstojníka sme mali. Dôstojníka. Vyše roka bol u nás. Ale my sme vôbec nevedeli, že slovensky rozpráva. Že rozumie slovensky.

Rozumel?

Rozumel. Tak nerozprával. Nakoniec, keď sme mali ísť, my sme mali také malé rádijko, kúpené. A keď bol u nás, tak sa rádia nesmel nikto chytiť. Ale keď už nie... keď... no... nebol doma, tak si otec púšťal rádio. A tak sledoval tu vojnu, ako front postupuje a toto. Raz sa nečakane vrátil, čo otec nevedel. No a keď začal, tak... a on otec to chcel chytrou zhasnúť a on, „Johan, Johan, nechaj to! Ja chcem správy počuť!“ Cha... tak sme sa dozvedeli, že rozprava slovensky.

A to sa kde naučil?

Sme sa ho nepýtali. Kto sa opovážil pýtať? Cha...

Vy ste nevedeli, odkiaľ bol?

Nie. To Susedí či...

Sudety?

Sudety či akosi tak to bolo. Neviem...

Hm.

No a... ale bol dobrý. Babka nám kávu sladila so sacharínom. A on to videl, a hovorí, že to... pozeral sa na tu krabičku, čo sladila a hovorí, „Babi, to nemôžete sladieť deťom, to cukor!“ a ona hovorí, „Nemáme cukor... Tak čím to máme dať? Mlieko nechcú, tak aspoň tu kávu im dám...“ A za tri dny doniesol tri takéto homôľky cukru. Homôľky to boli, také špicaté, také... Tri. A čokolády každému jednu nám doniesol. A v noci ušiel preč. Nie teda ušiel, ale zbalili sa a išli preč. To bola ako rozlúčka s ním.

Ušiel preč, lebo...?

Babka vstala v noci, keď sa balil a tak, keď odchádzal, bo bol šramot, že čo je... A on hovorí, „Babi, odchádzame, musíme ísť preč. Chod'te spať, necht vás tu vojaci nevidia!“

Hm.

No tak sa pobalil a potom nám to babka povedala, že išiel preč.

Takže to bolo, keď už ustupovali Nemci pred Rusmi?

Áno, ustupovali pred Rusmi.

A Rusi u vás boli tiež?

Áno, potom sme mali Rusi a mali sme a kaťušu vo dvore. Ten... to... tu veľkú, tie hlavice. Pane Bože! To sme sa toho zľakli, keď sme ráno vstali a vo dvore kaťušu. Sme mali ten krytý... to sme ešte bývali vo starom dome... krytý dvor s tou bránou veľkou. A tak pod tou bránou bola. No... ako chránená. A do dvora boli len tie... tie rúry. Čo to mali tie náboje, neviem, ako sa to volá správne. No a z tej každej strany bol vojak. K tej kaťuši. Čo mal stráž. A jeden prišiel taký ožratý a pýtal vodku od otca. Otec mu hovorí, že on nepije, že on vodku nemá. Ale vytiahol hruškovicu a dával mu hruškovicu. A on povedal, že to on nemôže, že on to nechce, on chce vodku. On to vodku, bielu pálenú, čisté akékoľvek. To bola vodka. No tak chytil otca za krky a viedol ho. Ale do toho prišiel ten vedúci, tak otca... odchytil mu do ruky, zavrel ho do kuchyne, a z jeho išiel dozadu a že vraj ho tam zastrelili. My sme nevideli toto, nemôžeme povedať, ale tak tí vojaci vraveli, že ho zastrelil.

To ho zastrelili kvôli čomu?

Pretože bol ožratý a že napadal obyčajných ľudí. No... a keď tam bola ešte ta kaťuša, nechcel spor.

Hm.

On bol rád, že ta kaťuša bola krytá a chránená.

Lebo na niektorých miestach nám ľudia hovorili, že ruskí vojaci boli špeciálne nebezpeční pre dievčatá a mladé ženy...

My sme... hej, to nás otec za to... to bolo tiež, ale mali sme pokoj. Tiež sme dostali také kartičky, kto môže ísť dnu a kto von. Ako keď sme išli do kostola, alebo kde, tak sme potrebovali... alebo o obchodu, tak sme potrebovali kartičku, inak sme museli sedieť ako...

Hm.

Ešte sa báli.

Kto to kontroloval, tie kartičky?

No tí, čo sedeli... no čo boli ta stráž.

Tí, čo strážili tu kaťušu?

Áno, lebo okolo tej kaťuše sme chodili.

Hm.

Hm.

Takže vy ste sa ako dievča necítila...?

Nie.

V ohrození pred tými ruskými vojakmi?

Nie, nie. Nie. A ešte vám môžem povedať, my sme mali takú rozdelenú robotu domu. Sestra ta... otec s mamkou, brat, tí chodili zákopy ešte kopať. A... do pola. A sestra staršia mala robotu variť, ja som mala hydinu na starosti a mladší sestru. No a hydina... tak keď som krmila kury, sliepky, kačice, aj husi, tak to ešte bolo dobré, husi si liahli na vajciach, sliepky tiež niekde sedeli, a tri mi začali kvokať, tak som ich odsypala, dala som ich... vajca sme mali, a tak. A ten keď vidiel, že nesiem vajca hore, tak ten Rus si pýtal, že či mám viac. Ja hovorím, že týchto mu nedám, ale že keď prídem, že mu dám. Ale rozumel čosi. No tak som mu doniesla. A každému po tri, a že aby si to dali zrobiť. Každému som dala tri. Cha, cha... tým, čo stáli u tej... tak si to dali do čiapky, no a išli do kuchyne si to... ja neviem, či si to dali alebo čo... no... No a keď zase mi pomáhali nosiť tie vajce, keď... jeden tam bol nový, ho dali, a počul tie kurčaťa, keď sa tam naháňali, že to šramotilo, nie? To bolo... a on, že či keď tam chodím kŕmiť... boli tí vojaci vymenení, ta stráž, tak že či tam nemám partizána.

Hm.

Chodili... No tak som mu povedala, že aby šiel za mnou. Tak že nie, aby som išla ja hore. Tak som mala obavy, že mi pod sukne vidí, cha, cha... Ale som sa vyškrabala, vtedy sa nohavice nenosili. Tak som vyšla hore, no. Ale čo som mala mlieko a taký suchý chleba, to som im nastrúhala na struháku pre tie kurčaťa. Tak to on my zobral, do ruky a išiel. A takto chodil vám všade, pozeral či tam je partizán. Ale keď som ho doviedla ku tým kurčatám... to bolo dlhé, viete? To sme mali dvojdom taký dlhý postavený, tak... babka to mala, nie my. My sme tam len bývali. Cha.. Tak keď som ho... ta žasoval, až vyvalil oči na tie kurčaťa. On si myslel, že je to partizán.

A prečo si myslel, že by tam mohol byť nejaký partizán?

Že to škrabalo, že to kloपालo a také zvuky že to vydávalo.

Jaj.

A to som sa potom pýtala a otec mi hovorí, že, „Vieš čo? Ja som si tiež myslel, že máme potkanov alebo myši.“

Hm. A boli u vás partizáni aj?

Boli. Partizáni? Nie. Len voj... no však to boli partizáni. Nemeckí, keď prišli ruské vojska. No Rusi boli.

Hej.

Nemci...

Hej, ale takí ti naši slovenskí partizáni?

Nie.

Či u vás boli.

Nie. Toto nie.

Ked'...

Aspoň...

Ked' si teda mysleli, že niekto taký by tam u vás mohol byť schovaný.

No tak že či náhodou cudzích partizánov nedržíme.

Hm.

Lebo aj našich, čo ja viem, čo si myslel.

Vraveli ste, že keď Katku odviezli, ja sa ešte vrátim k tej situácii, to čo ste videli tam teda na tej stanici... A že potom už v Piešťanoch židia neboli, že ľudia vraveli, že to bol nejaký posledný ten transport...

Ani nebolo vidno nič. Ani že ako sme nemali... že by v tej škole alebo akej triede boli... neboli.

Hm. Čo sa potom vlastne stalo s tými majetkami, s tými obchodmi, ktoré boli vlastne opustené, že židov odtransportovali preč?

To ja neviem povedať.

Videli ste nejakú takú situáciu alebo prípad?

Nie, len čo vraveli, že to si komunisti pobrali. Aspoň taká reč bola. Tak ja neviem.

Hm. Niekde nám ľudia vraveli, že aj videli také výpredaje, pri niektorých židovských obchodoch napríklad...

U nás v Piešťanoch to nebolo. To by sme boli bývali počuli. Však sme bývali blízko tej tržnice vzadu. Tam to nebolo. Či bolo bývalo kde inde, to vám neviem.

A vtedy ste nebývali v tom Ostrove? Bývali ste v Piešťanoch?

No ja som od štyridsiateho siedmeho roku...

Ale teraz myslím hneď tesne po tom, keď ste ešte teda boli vy dievča, pred... ako Katku odviezli. V tom... v tom období. V tom...

No to som bola...

Čase...

Ešte som tam meštianku dorobila si, a potom som išla v štyridsiatom siedmom do Martina.

Hm. A teraz vyslovene myslím proste v tom čase, keď Katku odviezli... klidne aj v tom isto týždni...

Nie, nie. Ja som sa potom...

Či nevideli ste nejaké výpredaje...?

Nie, nie.

Zo židovských obchodoch, alebo...?

Ja som si veci na seba nekupovala, to mama vždy doniesla látku, keď bola, s predajom, alebo odpredala niečo, husi alebo kŕmené, alebo čosi také... Tak to ona vždy nakupovala látku. A susedu sme mali krajčírku, ta nám ušila.

Hm. Takže ste tak nechodievali...?

Nie, nie. Nie.

Ani do toho mesta si...?

Raz prišla, to vravel... že ako to volali... no vtedy to... tu látku obec predávala, no. Tak vtedy nám kúpila na sukne. Aj na blúzky. A na šaty mama pokúpila.

Ja by som teraz urobila krátku prestávku, poradím sa, že či ešte sú nejaké ďalšie otázky, ktoré...

Dobre, necht sa páči.

By vám chceli položiť kolegyňa a pán Nathan.

...

Takže urobili sme si na chvíľočku prestávku a sme sa poradili o nejakých otázkach a ešte by sme sa vás chceli niečo opýtať. Ja sa vrátim k tej situácii, keď Katku brali.

No...

Vraveli ste, že bol tam vlak, ktorý prišiel od Vrbového.

Áno.

A vo vlaku už sedeli nejakí ľudia.

Áno.

Ako vyzeral ten vlak?

No normálne, tak ako do Vrbového chodí, a z Vrbového.

Taký normálny pre pasažierov? Taký?

To mi pripadal taký. Či tam boli dajakí ľudia, to...

A Katka a ostatní židia nastupovali do toho vlaku?

Nie.

Do... oni nastupovali do iného vlaku?

Vedľa. Bola súčasťou toho vlaku, ale ďalej išli.

Aha.

Ak by som to povedala? No to bol z Vrbového, a tuto bol prípoj... ako keby bol prípoj. Ale tuto nenastupovali, nastupovali tu.

Aha. Nastupovali do iných vozňov...

Áno, do iných vozňov nastupovali.

Ktoré boli nákladné?

To boli nákladné a prázdne.

A prázdne...

A prázdne.

A tie vozne pripojili...

To sme videli, ešte keď sme chodil okolo tých vlakov a to, tak že tie vlaku sú prázdne. No tie vozne. Že boli prázdne. Ale keď nás ten gardista vyhnal odtiaľ, že čo slídime, tak my sme sa potom skryli a išli sme zase na druhú stranu. A tam za tými kríkmi, tam čo sme sa pozerali.

Takže tie nákladné vozne pripojili k tomu vlaku?

To boli ako keby bol prípoj, jestli boli pripojené, neviem, ale... ale boli skoro tesne ako jeden pri druhom.

Aha, videli ste ich tam tak pristavených...

Áno, pristavené.

Tesne pri tom vlaku.

Áno.

Aha. A koľko bolo tých vagónov?

To ja neviem.

Tak odhadom, tých nákladných?

Tých mohlo byť takých päť tam. Tak jeden za druhým. A my sme ju videli v tom treťom.

Hm.

Päť, šesť... neviem presne.

Ste ju videli, pretože boli otvorené dvere, alebo bolo tam nejaké okno?

Tam boli okna. Boli okna otvorené. Aspoň to bolo okno otvorené tak, no. Ale potom ju otec asi stiahol, tak... tak neviem, či išli ďalej, alebo... to neviem.

Hm.

Len nám zakývala, tak to bol posledný pozdrav od nej, čo sme ju videli.

Hej.

No, a potom sme už utiekali preč. Sme sa báli gardistov.

Vedeli by ste si spomenúť, že aké bolo vtedy ročné obdobie?

No to bolo k jeseni. Jeseň to bol. Neviem presne, ale to sa mi zdá, že to jeseň bol.

Hm.

Lebo sme mali nastupovať do školy. A do tých voľných tried meštianskej školy tam. No, to bolo... asi október to musel byť.

Hm. A ste vraveli, že...

Lebo koniec septembra.

Tam boli v tej štvrtej triede, alebo na začiatku tej piatej triedy to bolo?

No keď štvrtý, alebo piaty ročník, to neviem presne. Takto akosi. Že sa mi zdá, že štvrtý.

A boli v tom čase u vás už tí Nemci?

Nemci boli u nás. To akurát prišli. A v Piešťanoch kasárna, ešte boli vojaci. Tak ubytovali v našej škole, to bolo blízko, no tak...

Hm. Ja som sa aj pozerala do poznámok, ktoré mám z toho nášho predchádzajúceho stretnutia...

Áno.

A vtedy ste nám spomínali takú príhodu, alebo situáciu, epizódu, s nejakou pani mníškou. Ktorá k vám chodievala a vám vravela aj niečo o tých židovských dievčatách, a že ste sa mali aj za ne modliť. Spomínate si na to?

Áno.

Čo to... čo to bolo?

Ger... Gertrúda. To si nepamätám presne. Už ako to bolo.

A kedy vám to vravela o tých židovských dievčatách? Keď ich brali.

Tie... už tých židov. Nevieam, či to bolo začiatkom, alebo tak nejako. Nevieam. Nepamätám sa.

Nespomeniete si, že čo vám ona hovorila?

Nie.

V škole? Do školy ku vám prišla, alebo kde ste sa s ňou stretli?

Ona chodievala do školy, náboženstvo... sem tam, keď nie išiel kaplán. A tak mal robotu a ona zatupovala už o náboženstve. Ta chodila aj do školy ku nám. A keď som chodievala ku sestre do nemocnice, aj tam som sa s ňou občas stretla. Tak neviem, o čo sa teraz... neviem...

Hm. Sa vám to teraz tak nevybavuje, že...?

Hej.

Že aká to bola situácia... Aj ste nám minule... Hej?

Že by ste ma nepovedli, tak možno, že by mi to prišlo na myseľ.

Len... spomínali ste len, že teda bola nejaká mníška, ktorá vám vravela, že treba, aby ste sa modlili za tie židovské dievčat'a.

Áno, hej. Za tie dievčatá, aj vôbec za...

Alebo za židov tak celkovo?

Za židov celkovo.

Hm.

To sme sa aj v škole modlili.

Aj si spomeniete, ako ste sa modlili?

No len Otčenáš, Zdravas... a nič viac.

A to bolo vyslovene, že ste sa modlili za židov?

Povedala, „Modlíme sa,“ a nepovedala vyslovene, tak sme vedeli za koho.

Hm.

Lebo to viete, tiež gardisti aby nepočuli.

Hm.

A minule ste nám tiež spomínali, že ste chodili teda do tej nemocnice, a že tam tiež boli nejakí židia v tej nemocnici?

Áno.

Spomínate si, ako sa vám to vybavuje?

Ako lekár bol. Ten jeden bol Weiss. To viem, z gynekológie. A ten z chirurgie, ten neviem, ako sa volal už...

A toto bolo kedy, keď ste za tou sestrou chodili do tej nemocnice?

Áno.

Hm.

A tam bol jeden partizán, a to bolo, keď už ešte... to už bolo za týchto... za druhej éry.

To už bolo po vojne, čo tam bol ten partizán?

Po vojne. Hej.

A s tými židovskými doktormi ste sa stretli ešte predtým...?

S jedným som sa stretla, to bol Spira... aj tu bol v pôrodnici...

A to už bolo tiež po vojne?

Hej, to už bolo po vojne.

Hm.

Tomu sa chudákovi nič nestalo. A ta jeho žena, tak ta bola v koncentráku a zachránila ju jedna nejaká Angličanka. Čo bola s ňou zatvorená.

Hm.

Tak ta ju vyslobodila, to bola ako sedemnášťročná vtedy.

Hm.

Ale čo nám rozprávala, aké zážitky tam zažila, to bolo hrozné. Ta si ešte do... dokiaľ kým žila, vkladala suchý chleba pod vankúš.

Pýtam sa, lebo ja tu mám v poznámkach, že... ale možno, možno že sme niečo neporozumeli, tak nám poviete iba, že či áno...

Áno.

Alebo nie. Z toho predchádzajúceho razu. Že ste ako študenti, alebo ako žiačka ste chodievali do Piešťan upratovať...

Áno, to sme chodili.

A že ste nesmeli sa rozprávať so židmi, ktorí tam boli v tej nemocnici.

No či to boli židia... no vraveli, že to boli židia. Možno, že som sa tak vyjadrila. Ale fakt sme tam nesmeli nič, to sme museli mlčky podať, mlčky podať lavór, ukázať mu, aby sa umyl... a takto, hej? To sme tak robili.

Prečo ste sa s nimi nesmeli rozprávať?

No lebo tam stála policajný tento a dával pozor. Tak keď sme to mali nakázané, tak sme sa nesmeli.

A kto... kto vám povedal, že to sú židia?

No tak to potom... no sestričky to vraveli. Tak, že sú to židia z koncentrákov a z väzníc a tak. Ja neviem, ich strážili, aby sa s nimi nikto nebol rozprával, alebo čo.

Mali aj nejaké tie označenia na sebe?

Nemali. Nemali.

A ko...?

V pyžamách normálne ako ležali na chirurgii, no.

A vy ste vtedy koľko rokov mali?

No už som mala šestnásť tak. Šestnásť.

Takže to už bolo po... po vojne?

Áno, po vojne to už bolo.

Hm. Takže v tom predchádzajúcom období...?

Nie, nie.

Nie.

Nie, nie, to nie.

Tak sme si to možno ináč časove zaradili, ako vy ste to hovorili. Hej.

Boli ostražití, že sa nesmelo sa ani tak rozprávať s pacientmi, podať, dať, ako sa máte opýtať, „Čo by ste si priali?“ ale nič viac.

Hm.

To boli také...

Tiež by nás zaujímalo, že či ste niekedy porozprávali o tom, ako Katku odviezli a o celej tej situácii, ktorá sa vtedy diala...

Doma.

Niekomu u vás v rodine.

Povedala som to. Najprv ma otec strašne vyhuboval. Že som si mohla navariť, že som už mohla byť na druhom svete.

Vám vyhuboval, že prečo?

Že som...

Že ste tam išli?

Som tam šla.

Hm.

Že už stajne zachrániť som ju nemohla a že prečo som tam liezla, mi povedal. Som dostala vtedy výprask.

Hm. A potom neskôr, v neskoršom období, vašej dcére...?

Mama mi povedala toľko, „Dievča, mohla si povedať, boli by sme sa za ňou aspoň pomodlili, aby sa jej nič nestalo, aby to aspoň prežila...“

Hm.

No...

A neskôr, keď už ste mali vlastne... vlastné deti, vašej dcére ste to niekedy porozprávali, tuto situáciu?

Nie.

Prípadne vnúčatám?

Nepovedala som to nikomu, až dcére som to povedala včera v telefóne. Cha...

Cha, cha, cha. Takže sa to dozvedela vďaka tomuto nahrávaniu?

Vášmu nahrávaniu.

A prečo doteraz na to neprišla reč? Nebola taká príležitosť? Alebo sa nezaujímalí?

Nie, oni takto... býva mi dosť špatno, keď vidia, že som chorá, tak so mnou také debaty nemajú.

Hm.

Mi to chcú radšej osladiť tak. Cha, cha...

Jasne. Chápem. Dobre, ja sa spýtam, že či sú ešte nejaké ďalšie otázky.

No ak máte vy...